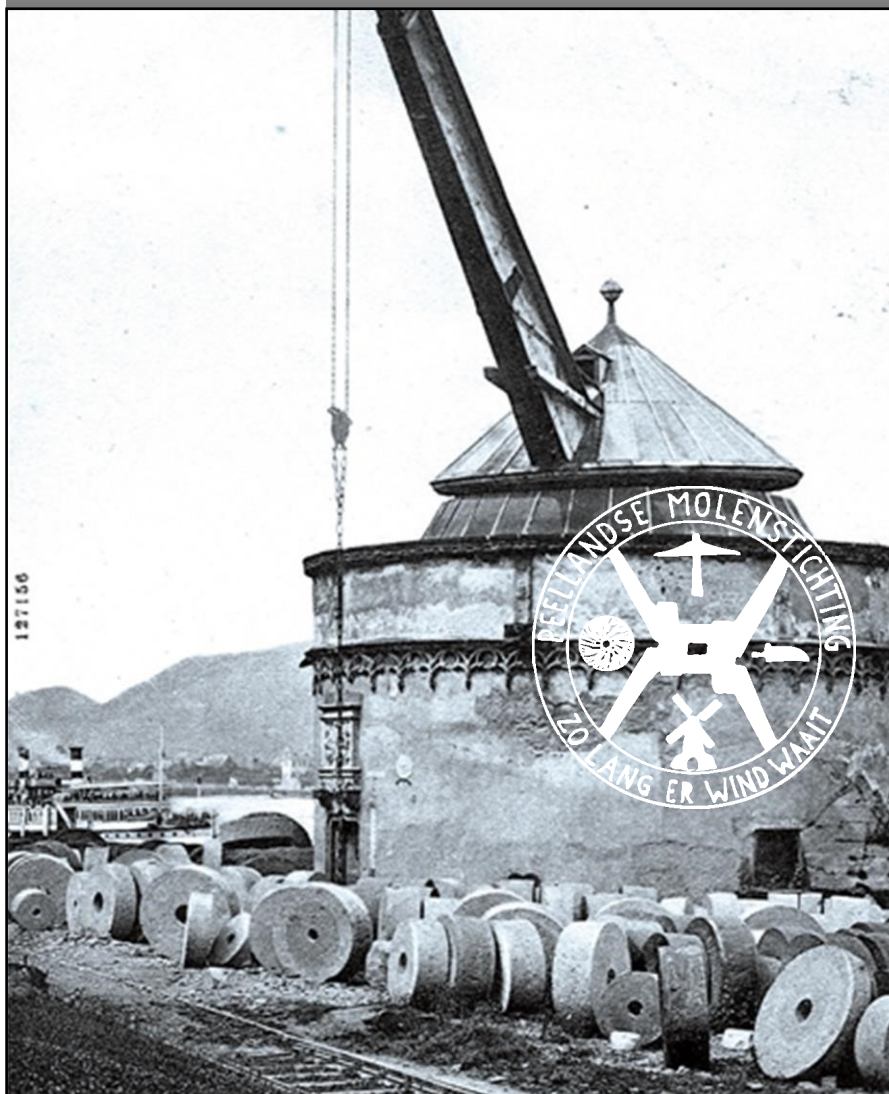

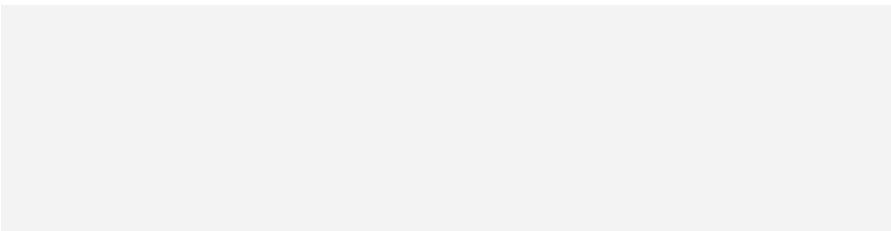
Peellands Molennieuws

Peellandse Molenstichting

107

december
2022

*Het Peellands Molennieuws is een uitgave van de Peellandse Molenstichting.
Een abonnement op dit blad is inbegrepen in een bijdrage aan de vrienden van de
Stichting. Het minimale bedrag is € 15,00 per jaar.
Dit bedrag kunt u overmaken op bankrekening NL87 INGB 0005 7060 31, t.n.v.
Peellandse Molenstichting.*

Secretariaat:

Peellandse Molenstichting
Secretariaat:
p.a. Schutsstraat 22
5737EW Lieshout
tel. 06 51815 316
www.peellandsemolenstichting.nl

Redactie:

Peter van Rongen en Geert van Stekelenburg
Het typewerk, de lay-out en de eindredactie zijn verzorgd door Geert van Steke-
lenburg

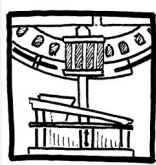
Uw artikelen, commentaar en ideeën kunt u sturen naar:

Redactie Peellands Molennieuws
p.a. Geert van Stekelenburg, Hofstraat 26, 5721 BB, Asten
Tel: 0493-693504 / 0616716543/
Email: e.vanstekelenburg@chello.nl
Uiterste inzenddatum voor het eerstvolgende nummer: 26 maart 2023

Omslagfoto: Eeuwenoude hijskraan in Andernach in de Eifel. Voor het versche-
pen van molenstenen stonden er meerdere van dergelijke kranen aan de oevers
van de rijen. (foto www.blick-actuell.de)

Peellands Molennieuws
ISSN 1574-2512

Oplage: 160

De voormolen

Tjonge jonge, wat was 2022 toch weer voor een jaar.

We kropen geleidelijk uit een pandemie die ons hele doen en laten voor bijna twee jaar bepaalde en daarna werden we geconfronteerd met de inval in Oekraïne door Rusland. Hierdoor raakten we ook nog eens in een energiecrisis en of dat allemaal nog niet genoeg was, hebben we nu ook nog steeds te maken met een klimaatcrisis, een stikstofcrisis en een crisis op de woningmarkt.

Het weer is helemaal van slag: of het regent te veel op één plaats, of het regent nauwelijks waardoor de natuur het nog zwaarder voor de kiezen krijgt. Gaat economisch belang hierbij ook boven natuurbescherming?

Je zou er bijna wanhopig van worden, ware het niet dat 2022 ook een heleboel goede dingen bracht waar we met z'n allen van konden genieten. Het Gilde van Vrijwillige Molenaars bestaat 50 jaar en de recordpoging op 9 april heeft voor een heleboel belangstelling gezorgd in de lokale en landelijke pers. (Noot redactie: Na 50 jaar vond men het trouwens ook tijd worden voor een naamsverandering: per 1 januari heet *Het Gilde van Vrijwillige Molenaars* voortaan *Het Gilde van Molenaars*).

Ook onze Peellandse Molendag, die in het kader stond van het 50-jarig bestaan van het gilde en voorafgegaan en gevolgd werd door andere regio's, kreeg dit jaar een extra feestelijk tintje.

De excursie in mei kon weer op de normale manier doorgang vinden en het deed het bestuur en mij heel goed om jullie weer eens te zien en te spreken.

Ook de filmavonden en lezingen werden prima bezocht. We zien gelukkig nog steeds regelmatig een aantal nieuwe molenvrienden starten met de opleiding en uiteindelijk ook het diploma behalen. Het ambacht van molenaar blijft daarmee een levende herinnering aan vroeger tijden. Echter, we moeten niet blijven hangen in herinneringen aan vroeger tijden als het even tegenzit, wij maken samen de toekomst en het is helemaal aan ons hoe we die gaan vormgeven. Gaan we vooral voor economisch belang boven natuurlijke en historische waarden? Gaan we voor eigenbelang boven het belang van de samenleving? Laten we ons leiden door emoties of door ons verstand? Vanuit negativiteit en gemopper is nog nooit enige

verbetering ontstaan. Ik hoop dat men hier bij de volgende verkiezingen even stil bij staat.

Voor 2023 is er daarom maar één wens mogelijk: **Geniet van elkaar, wees er voor elkaar, geniet van de molens en geniet van het weer!**

Dan wordt het vast en zeker een prachtig jaar.

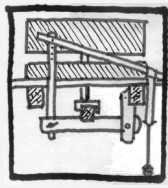
Tot ziens op een van onze volgende activiteiten.

Marc van Deursen, voorzitter.

advertentie

	wakker zeilmakers sinds 1933 Gerenommeerd adres voor molenzeilen Uitvoerbaar in copes, polyester en katoen. Diverse mogelijkheden in kleuren en touwwerk.
Zeilmakerij D. Wakker BV Ind. terrein 'Nieuwe Waterweg' Scheldeweg 7, 3144 ES Maassluis Telefoon 010 591 22 88 E-mail info@wakker.nl www.wakker.nl	

Uitgelicht

Toekomst Genneper watermolen onzeker

Hans Kalkhoven

Al sinds de gemeente Eindhoven in 1955 eigenaar wordt van de Genneper Watermolen, schuurt het tussen de eigenaar en de huurder van deze molen. De gemeente kocht de molen oorspronkelijk aan voor de sloop, maar verhuurt deze daarna aan de gebroeders Beelen en vanaf omstreeks 1990 aan Bernard van Stekelenburg.

In 2016 wordt deze huurder de wacht aangezegd door de gemeente Eindhoven. De gemeente vindt dat hij zich niet aan zijn contract houdt. Hierin is namelijk de verplichting voor de molenaar opgenomen om niet alleen regelmatig te draaien, maar ook daadwerkelijk te malen met de molen. Als de gemeente Eindhoven in 2017 daarom een rechtszaak tegen de molenaar begint, stelt de kantonrechter de gemeente Eindhoven in het gelijk en moet de huurder de molen verlaten.

Vervolgens draagt 'De Stichting Eindhovense Molens' Hans Kalkhoven voor als molenaar/

beheerder van de molen. De huurder tekent echter Hoger Beroep aan tegen het vonnis van de kantonrechter. Tijdens een van de zittingen van de Hoge Raad verdwijnt, zonder aanwijsbare reden, het verschil tussen slechts het laten draaien van het waterrad en het

Molenaar Beelen in 1965 aan het werk in de Genneper watermolen.

(foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

daadwerkelijk malen met de molen. Dit gegeven blijkt een kantelpunt te worden in het proces.

De huurder hoeft alleen nog maar aan te tonen, dat hij tijdens zijn verblijf op de Genneper molen het rad heeft laten draaien, over malen wordt plotse-ling niet meer gesproken.

In september 2022 stelt het Hof de huurder in het gelijk: de molen heeft namelijk, zij het sporadisch, wel gedraaid in die tijd.

Op 31 oktober jongsleden leverden de molenaars, Hans Kalkhoven en Annemie Driessen de sleutels van de molen in en per 1 november heeft de oorspronkelijke huurder weer de beschikking over de Genneper Water-molen. Nu kan deze, net zoals voorheen, weer de functie van slechts winkel voor diervoeders, graan en meel gaan bekleden. Of dit het behoud en de goede staat waarin de molen nu verkeert ten goede zal komen valt te betwijfelen. Op het moment dat dit artikel geschreven wordt staat de 'winkel' nog steeds leeg.

Nieuw lidmaatschap GVM: Lid maalploeg

Uit brief Gilde nov. 2022

Tijdens de laatste Algemene ledenvergadering van het Gilde van Vrijwilli-ge Molenaars is besloten tot het opnemen van een nieuw lidmaatschap, 'lid maalploeg'. Een 'lid maalploeg' loopt al enige tijd mee en maakt deel uit van het molenteam dat wekelijks (of vaker) de molen in bedrijf stelt en draait en/of maalt met de molen. Zijn of haar werkzaamheden vallen altijd onder de verantwoordelijkheid van de dienstdoende molenaar.

Molenaars in opleiding die minimaal zes jaar bezig zijn met de opleiding en aangeven de opleiding niet willen of kunnen afsluiten met een examen, kunnen met ingang van 2023 overstappen op de lidsoort 'lid maalploeg'.

Hij of zij maakt dan deel uit van het molenteam en is daarmee belang-rijk voor de instandhou-

De drie jongste molenaars van Nederland: Sander Boom, Willem Telgen en Coen Marche slaagden onlangs voor hun examen op molen Noordenveld in Norg

ding van de molen. Daarnaast is een 'lid maalploeg' op dezelfde wijze verzekerd als de molenaar in opleiding. Molenaars in opleiding die niet meer actief zijn, maar wel betrokken willen blijven bij de molen kunnen uiteraard op eigen verzoek molengids of donateur worden.

Enerzijds behoeft een molenaar in opleiding niet meer de druk te voelen om bezig te zijn met de opleiding, of in sommige gevallen te moeten verklaren dat hij of zij na bijvoorbeeld 12 jaar nog steeds 'maar' leerling is, terwijl juist de inbreng binnen het molenteam zo belangrijk is. Anderzijds ontstaat er een beter beeld in de ledenadministratie van het Gilde.

De richtlijn voor overstappen is gelegd op zes jaar. Leerling molenaars hebben allemaal een brief ontvangen: zij die willen overstappen naar de nieuwe lidsoort kunnen dat via een antwoordformulier kenbaar maken. Leerlingen die langer dan zes jaar leerling zijn en niet hebben gereageerd worden automatisch omgezet naar de nieuwe lidsoort.

'Zo'n kavalje van een molen'

Gerard Sturkenboom

Het boek 'Molenbouw' van Anton Sipman dateert al van 1975 en is nog steeds een standaardwerk. Het is een paar keer herdrukt en tegenwoordig zijn er nog tweedehands exemplaren te koop via www.boekwinkeltjes.nl. Zelf heb ik het bij inschrijving gekocht in 1975. Nog steeds gebruik ik het regelmatig als naslagwerk.

Onlangs vroeg een in Denemarken wonende Nederlandse molenvriend mij om voor hem een tweedehands exemplaar te kopen. Ik zocht een exemplaar van de eerste druk vanwege de papierkwaliteit. Er werden er meerdere aangeboden, maar één boek trok mijn aandacht vanwege de toelichting *met een lange handgeschreven opdracht van de auteur aan zijn zoon Ton Sipman om hem te bedanken voor zijn hulp bij de publicatie van deze eerste editie*. Dit was voor mij de reden om juist dit exemplaar te bestellen.

Al binnen een week werd het bestelde boek bezorgd. Of eigenlijk, het bleek niet het bestelde want het bleek een derde druk uit 1990. Ook de handgeschreven opdracht ontbrak. Na reclameren werd door het antiquariaat direct toegegeven dat het verkeerde boek was opgestuurd. Men zou het juiste boek opsturen en mij de retourverzendkosten van het verkeerde boek vergoeden.

Voor Ton
 met dank voor de foto reproducties die
 je van de tekeningen hebt gemaakt:
 ze hebben het vele werk aanmerke-
 lijk verlicht.
 Je zult niet hebben beseft toen je
 als kleine jongen naast een molen
 stond, dat je vele jaren later
 met die molen in een boek van je
 vader zult prijken

Anton Sipman

Een handgeschreven opdracht van de auteur Anton Sipman
 aan zijn zoon Ton Sipman om hem te bedanken voor zijn
 hulp bij de publicatie van deze eerste editie.

Bij ontvangst bleek het nu wél om het juiste boek te gaan, mét de handgeschreven boodschap: zie bijgaande foto. Bovendien zat er nog een krantenknipsel in het boek met een artikel over het verschijnen hiervan bij uitgeverij Walburg Pers. In dit artikel werd de schrijver Anton Sipman zelf aan het woord gelaten.

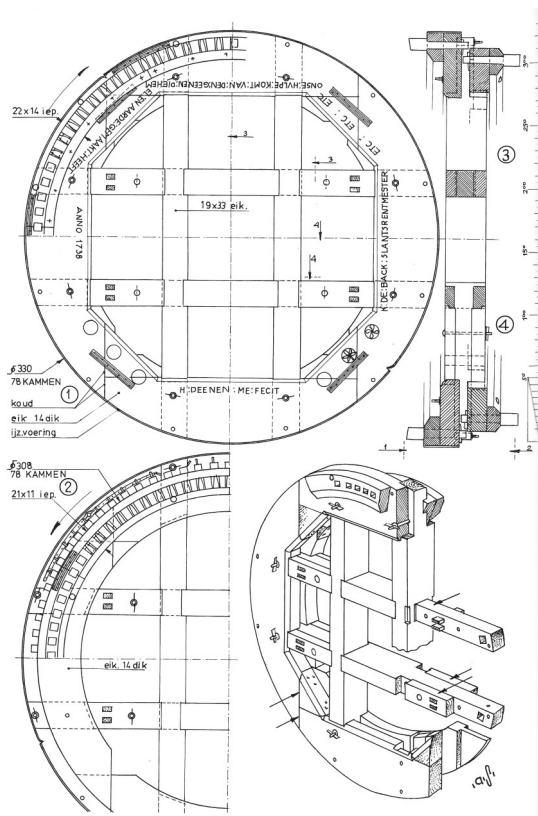
Hij is tekenleraar geworden en in zijn vrijetijd teken-

de hij molens op basis van eigen opmetingen. Hij beschouwde zich als te laat geboren omdat er nog maar 10% van de negenduizend molens van de negentiende eeuw waren overgebleven en daar zaten al heel wat wrakken en ruïnes bij. Toch leerde hij daar van. Als voorbeeld noemde hij zo'n kavalje, dichtgespijkerd, in Zomeren bij Deurne. Ik ben bij de gemeente een ladder gaan lenen en ben d'r in geklommen. En toen vond ik een bovenwiel, dat ik in al die veertig jaar dat ik molens teken, nog nooit had gezien. Zo'n gek ding; het moet door een zondagstimmerman gemaakt zijn. Het jaartal was 1738. Zo'n vondst, dan ben ik toch weer een beetje erg blij.

Het betreft hier natuurlijk molen Den Evert in Someren, die in 1975 nog bij Sluis XI stond en toen inderdaad als een bouwval stond te wachten op restauratie. In Sipman's boek 'Molenwielen' dat vijf jaar later, in 1980, uitkwam staat op blz. 118 inderdaad een tekening van het *bovenwiel van de standerdmolen van Someren N.B., een merkwaardig wiel (zie de pijlen!)*. Zie bijgaande foto.

Tot slot: opnieuw is het verkeerde boek opgestuurd, deze keer naar Denemarken (wél een eerste druk, maar zonder de handgeschreven opdracht van Anton Sipman uiteraard).

*In Sipman's boek
'Molenwielen' dat in 1980,
uitkwam staat op blz. 118
een tekening van het bo-
venwiel van de stander-
molen van Someren. Een
merkwaardig wiel volgens
de auteur en tekenaar.*

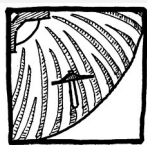

advertentie

ZANDENBOUW

bouw- & restauratiebedrijf

Aarle-Rixtel - www.zandenbouw.nl

Op de bil

Roeden De Volksvriend Liessel

Peter van Rongen

Gedurende een aantal jaren vinden er met enige regelmaat roedenbreuken plaats. Naar aanleiding van deze gebeurtenissen is het onderzoek 'Roeden onder controle' uitgevoerd door De Hollandsche Molen (DHM) in nauw overleg met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). DHM heeft door deze problematiek het rapport 'Roeden onder controle' uitgebracht.

Dit rapport geeft m.b.t. de roeden twee belangrijke aanbevelingen:

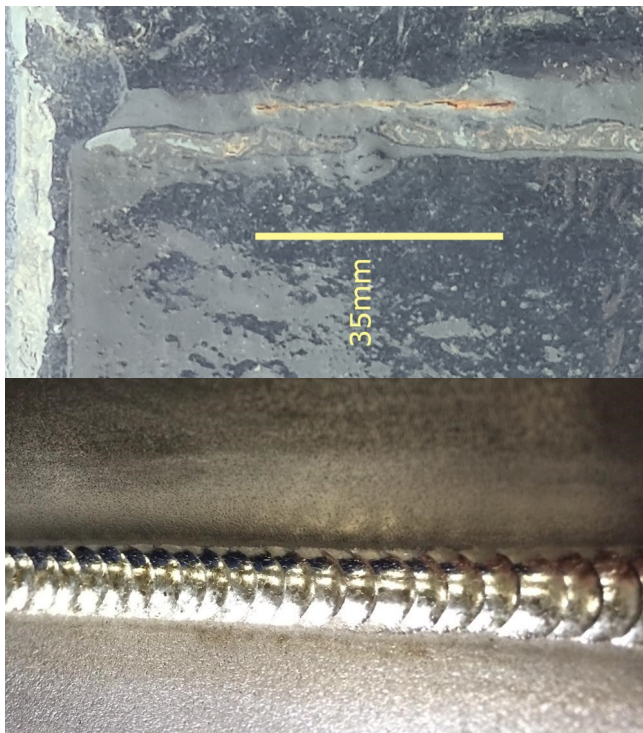
Met enige regelmaat de roeden inspecteren om potentiële problemen te ontdekken en het uitvoeren van een risicoclassificering in een roede om het risico van een roedebreuk te inventariseren.

Onderzoek

Op dinsdag 3 mei hebben we samen met molenmaker Adriaens een visuele inspectie van de roeden uitgevoerd. Tijdens deze inspectie zijn een aantal haarscheuren ontdekt in twee stuiklassen het dichtst bij de askop in de achterkant van de buitenroede (nummer 1996-3). Op de binnenroede waren geen zichtbare afwijkingen te zien.

*Twee scheuren in de buitenroede, die duidelijk zichtbaar werden na het verwijderen van de bovenste verflaag.
(foto Peter van Rongen)*

Bovenste foto: een 35 mm lange scheur aan de achterzijde van de roede boven een lasnaad. Let even op het aanzien van deze lasnaad!

Ter vergelijking: op de onderste foto: een lasnaad zoals die er eigenlijk uit hoort te zien, met mooie regelmatige 'schubben'.

(foto boven Peter van Rongen, foto onder www.thefabricator.com)

Deze haarscheuren vormden de aanleiding om de geadviseerde Roede RI&E uit te voeren. In deze RI&E worden niet alleen de gevonden haarscheuren betrokken, maar ook de risico's van de constructie en zelfs de omgeving rond de molen. Het resultaat van deze inventarisatie was: *Op basis van de ingevulde gegevens heeft deze roede een zeer hoog risiconiveau.*

De combinatie van factoren maken dat het risiconiveau zeer hoog is.

De constructie en omgevingsfactoren zijn voor de binnenroede (nummer 1996-4) gelijk aan die van de buiten-

roede. Een aanvullende RI&E leek ons niet nodig, de risico's lijken identiek.

De gevonden haarscheuren hebben de volgende afmetingen en locatie:

1. Op buitenroede 1996-3, eind I: twee zichtbare scheuren beiden met een lengte van 54mm. De onderste scheur lijkt zich over een afstand van 51mm voort te zetten onder de verf. De scheurvorming strekt zich uit over 45% van de lengte van de bij de askop liggende stuiklas aan de achterkant van de roede.
2. Op buitenroede 1996-3, eind III: één zichtbare scheur van 35mm lengte. De zichtbare scheurvorming strekt zich uit over 10% van de lengte van de bij de askop liggende stuiklas aan de achterkant van de roede.

Vervolgens is een contract afgesloten met de molenmaker Adriaens en Applus/RTD (wereldwijd bekend bedrijf om technische innovaties op het gebied van niet-destructief testen) om beide roeden uitgebreid te onderzoeken. Dit onderzoek heeft plaatsgevonden terwijl de roeden op hun plaats zaten, ze zijn voor dit onderzoek dus niet uitgenomen. De volgende testmethoden zijn uitgevoerd:

1. Door middel van het weerkaatsen van geluidsgolven is de materiaaldikte van de diverse delen gemeten.
2. Time of Flight Diffraction (ToFD) wordt gebruikt om met geluidsgolven op een snelle manier onvolkomenheden in materialen te detecteren. TOFD-opstelling houdt in dat twee transducers aan weerszijden van het te inspecteren gebied worden geplaatst. Geluidsgolven worden vervolgens in het materiaal gezonden waardoor onvolkomenheden worden gedetecteerd. Deze onderzoeksmethode is toegepast om de kwaliteit van de stuiklassen te bepalen.
3. Met magnetisch onderzoek worden scheuren in het materiaal gezocht. Door het te onderzoeken materiaal te magnetiseren en vervolgens een magnetisch inspectiemedium (magnetisch poeder) aan te brengen worden onvolkomenheden als scheuren en diepe krassen beter zichtbaar gemaakt.

De metingen gaven de volgende uitslagen:

1. De materiaaldiktes van de diverse delen voldoen aan de specificaties, gesteld door de Rijksdienst in 1985.
2. Door de beperkingen van de apparatuur konden 16 stuiklassen niet worden onderzocht, twee stuiklassen vertoonden geen afwijkingen en waren acceptabel. 62 stuiklassen vertoonden diverse fouten en waren niet acceptabel.
3. Vijf lassen vertoonden ernstige scheuren, waarbij twee zijden van eind I van buitenroede 1996-3 bij de stuiklas het dichtst bij de as-kop waren gescheurd. De scheuren zijn het gevolg van metaalmoeheid.

Aanbevolen werd om het gevlucht van de molen per direct stil te zetten en niet meer te gebruiken. Slechts in uitzonderlijke gevallen kan het gevlucht voor onderhoudsdoeleinden worden rondgedraaid.

Er zijn drie mogelijkheden om met deze situatie om te gaan: niets doen en de molen niet meer gebruiken, de roeden repareren of de roeden vervangen. Het is natuurlijk duidelijk dat de voorkeur van de molenaars uit gaat naar de roeden vervangen en de molen weer gewoon in gebruik nemen.

(Wordt vervolgd)

Koren op de molen

Eenkoorn en emmer

Geert van Stekelenburg

Wie iets meer te weten wil komen over de oorsprong en de geschiedenis van de graansoort emmer, ontkomt er niet aan zijn onderzoek te beginnen bij de voorloper van emmer: de wilde eenkoorn. Wilde eenkoorn komt vooral voor in Noord-Syrië, Zuid-Turkije, Noord-Irak en Iran. Ongeveer tienduizend jaar geleden, begon de mens de eerste eenhoorn te telen, waarschijnlijk in Zuidoost-Turkije.

In Europa is eenkoorn een van de vroegst verbouwde gewassen. Vanaf de bronstijd werd eenkoorn vrijwel geheel vervangen door andere tarwe-soorten, zoals emmer, omdat deze meer opbrachten. Eenkoorn groeit goed op arme gronden. In sommige afgelegen gebieden in Europa werd het tot in de 20e eeuw geteeld. Resten van eenkoorn zijn bij de gletsjer-mummie Ötzi (Oostenrijk, 1991) gevonden.

Sinds kort is er weer meer belangstelling voor eenkoorn. De eenkoorn, die nu geteeld wordt, is verwant aan de wilde eenkoornplant.

Ook in Spanje wordt nog eenkoorn geteeld, maar hier wordt het onrijpe zaad voornamelijk gebruikt als veevoer. Eenkoorn laat zich makkelijk telen omdat het zeer resistent is tegen heel veel schimmelziekten. Daar-

*De pakjes van eenkoorn zitten, mooi in het gelid, in twee rijen langs de halm. In een pakje ontwikkelt zich meestal maar één korrel, vandaar de naam eenkoorn.
(foto www.degodin.nl)*

naast heeft het niet een specifieke grondtype nodig en kan dus op allerlei plekken geteeld worden.

Eenkoorn heeft fijne, kleine aren die heel heldergroen zijn als ze nog onrijp zijn. De pakjes zitten, keurig in het gelid, in twee rijen langs de halm. In een pakje ontwikkelt zich meestal maar één korrel, vandaar de naam eenkoorn. Eenkoorn is bedektzadig en moet dus na het dorsen nog gepeld worden, net zoals bij spelt zijn de kafjes namelijk vergroeid met de korrel.

De oorspronkelijke wilde emmer is al heel erg lang geleden (300.000-500.000 jaar) ontstaan, toen twee soorten, de wilde eenkoorn en een be-

De aren van bruinkafemmer.

*Het kaf en de kafnaalden van emmer kunnen verschillende kleuren hebben, van wit, bruin, blauwpaars tot zwart. De korrels zelf hebben na het pellen die kleuren niet
(foto www.wikipedia.nl)*

paalde grassoort spontaan met elkaar kruisten (Een aar is een kenmerkend onderdeel van de bloeiwijze van grassen). Deze wilde emmer komt nog steeds voor in het zuidwesten van Azië, vooral in de Levant (het gebied direct ten oosten van de Middellandse Zee) in open bossen met een rotsige ondergrond van basalt of kalksteen.

Gedomesticeerde emmer met een stevige, stijve halm is, net zoals eenkoorn, ongeveer tienduizend jaar geleden ontstaan in 'De Vruchtbare Halvemaan'. Deze benaming is een aanduiding voor (delen van) Libanon, Syrië, Iran, Koeweit, Jordanië, het zuiden van het hedendaagse Turkije, Israël, Palestina en het noorden van Egypte rond de rivier de Nijl, een behoorlijk groot spreidingsgebied dus.

*Ongepelde bruinkafemmer.
(foto www.hunebednieuwscafe.nl)*

Vanaf deze plekken verspreidde het gewas zich door heel Zuidwest-Azië, en van daaruit naar India, en via Anatolië (Westen van Turkije) naar het Middellandse Zee gebied en daarna naar Europa. Emmer was duizenden jaren een belangrijk gewas voor de voedselvoorziening. Bij diverse opgravingen in het Mid-

den-Oosten en in Europa zijn resten van deze tarwesoort gevonden. De oude Egyptenaren bakten al gezuurd brood met meel van emmer. Bovendien gaven zij het als voedsel mee aan hun doden in het graf voor hun verblijf in het hiernamaals. Veel overblijfselen van dergelijk brood zijn op die manier bewaard gebleven. Voor onderzoekers bleken de Egyptische piramiden dan ook schatkamers vol informatie over de samenstelling en ontwikkeling van zuurdesembrood ten tijde van de farao's. Zo werd bij de beroemde trappiramide bij Saqqara, ten zuiden van de huidige hoofdstad Cairo, in een bijna vijfduizend jaar oud grafveld een complete, goed bewaard gebleven begrafenismaaltijd gevonden. Die bevatte onder andere een driehoekig brood, gemaakt van emmertarwe. Veel zuidelijker in de Nijlvallei werd in Dayr al-Madina, bij het graf van Kha, volledige exemplaren van de destijds gebruikte broden gevonden. Deze graftombe van Kha, werd be-

*Een emmerbrood gevonden in het graf van Kha, ongeveer 3500 jaar geleden gebakken.
(foto www.atthemummiesball.com)*

*De in 1906 gefotografeerde verzameling emmerbroden in allerlei vormen, die gevonden werden in het graf van de architect van farao Amenhotep II.
(foto <https://egypt-museum.com>)*

schouwd als de meest ingerichte en volledig intact gebleven, niet koninklijke graftombe uit Oud-Egypte. Kha was de architect van Koning Amenhotep II tussen 1400 en 1350 vóór Christus. Kha's graftombe werd in 1906 gevonden door de Italiaanse archeoloog en Egyptoloog Ernest Schiaparelli. Daarom is nu nog steeds een aanzienlijk deel van de gevonden voorwer-

pen te bewonderen in het Museo Egizio in Turijn.

In hun verslagen schreven de onderzoekers van de tombe van Kha: *De broden zijn ovaal van vorm, met een glanzende korst alsof ze gisteren net uit de oven zijn gekomen. Er zijn er die een ronde vorm hebben, min of meer afgeplat, net als de broden die ook tegenwoordig in Egypte worden gebakken. Andere zijn gebakken in de vorm van waaiers en vazen. Zelfs is er een broodje dat een gazelle voorstelt, met zijn poten aan elkaar gebonden.*

In de gebieden van 'De Halvemaan' werd de emmer in de bronstijd (5000-3000 jaar geleden) over het algemeen vervangen door tarwe en gerst. In Egypte echter bleef emmer tot in de Romeinse tijd de belangrijkste tarwe-soort. Daarna werd het ook hier grotendeels vervangen door de vrijdorsende (behoeft niet gepeld te worden) durumtarwe.

In Europa werd emmer tot in de vroege middeleeuwen ook veel geteeld. Daarna werd het in het zuiden eveneens vervangen door tarwe en in het noorden ook wel door rogge en spelt.

In afgelegen gebieden in onder andere Zuid-Duitsland, Noord-Spanje, de Griekse eilanden, Italië en Centraal- en Oost-Europa bleef de teelt, zeer beperkt, tot in de 20e eeuw bestaan, soms in mengteelt met spelt.

Emmer is ook een van de planten die ruwweg zo'n 2000 tot 3000 jaar geleden in Nederland werden verbouwd op de zogenaamde raatakkers (Celtic fields). Dit waren kleine, min of meer vierkante of rechthoekige aaneensluitende akkers, zoals die vanaf de late bronstijd tot in de Romeinse tijd als landbouwsysteem in gebruik waren voor de verbouw van primitieve graansoorten als emmertarwe en spelt.

Emmer neemt tegenwoordig in Europa weer in populariteit toe. Vanaf eind 20e eeuw zijn er in een aantal landen zoals bijvoorbeeld Italië, Slowakije, Hongarije en Duitsland veredelingsprogramma's voor emmer opgestart. Ook in ons land wordt het weer geteeld en, net als spelt, onder andere gebruikt voor het maken van brood, pasta en zelfs ook voor de productie van bier. In Toscane worden hele emmerkorrels met bonen in een winterse soep verwerkt en van de voorgeweekte korrels wordt het risottoachtige gerecht farotto gemaakt.

Er zijn door de tijd verschillende typen emmer ontstaan. De kafjes en kafnaalden kunnen verschillende kleuren hebben, van wit, bruin, blauwpaars tot zwart. De korrels zelf hebben na het pellen die kleuren niet meer. De pakjes liggen dicht op elkaar en zijn regelmatig aan allebei de kanten van de halm verdeeld. De aren zijn afgeplat en ze hebben een lichte deuk bij de halm. De grootte van de aren kan flink verschillen. Meestal zijn zomertypen kleiner dan wintertypen. De halmen zijn van binnen niet hol, zoals bijvoorbeeld bij tarwe, je kunt de halm onder de aar daardoor niet zo gemakkelijk fijnknippen. Het gewas heeft lange halmen van zo'n 2 meter. Deze lengte in combinatie met zware aren maakt het graan erg kwetsbaar in slechte weersomstandigheden. Daarnaast is emmertarwe heel lastig te pellen omdat het kaf stevig vergroeid is met de graankorrels. Emmer heeft twee bloemen per aartje. Emmertarwe heeft een laag glutengehalte en is daarom niet echt geschikt om zonder toevoeging van een andere graansoort een brood te

Met de status 'Klimaneutraler Betrieb' produceert de biologische brouwerij Riedenburger in Beieren zijn eigen 'historisches Emmerbier'.

*Emmer wordt in Duitsland onder andere weer verbouwd voor de productie van pasta
(foto www.hallo-vegan.de)*

bakken. Wel wordt het als hulpstof gebruikt bij volkorenbrood, dit wordt vooral gedaan om de smaak te verbeteren.

Emmer is niet gemakkelijk in de teelt. De graanvrucht is vrij klein en de opbrengst per ha is laag: maximaal 2.500 kg per hectare (ter vergelijking: tarwe ongeveer 10.000 kg per ha.) De oogst vindt plaats in augustus.

Door het lage glutengehalte is emmertarwe alleen geschikt voor de broodbereiding met een zogenaamde koude rijs en zuurdesem, met warm rijzen is geen brood te bakken. Het brood smaakt licht notig en is vochtig. Emmertarwe, emmer (of ook wel tweekoorn genoemd) is een tarwesoort met wilde en gecultiveerde varianten. Er zijn winter- en zomeremmerrassen. De voorouder is de wilde emmer (*Triticum dicoccoides*).

Emmer is de oervader van harde tarwe (*Triticum durum*) en khorasantarwe of kamut (*Triticum turgidum*) en is historisch gezien de belangrijkste tarwesoort.

Voor de Tweede Wereldoorlog werd emmertarwe nog verbouwd in Duitsland, in Thüringen en Zuid-Duitsland. In Noord-Beieren in de omgeving van Coburg wordt opnieuw weer emmertarwe verbouwd voor onder andere de bereiding van emmerbier.

Ook in Nederland komen proefprojecten met emmertarwe voor, zoals in de Haarlemmermeer, waar in 2013 het eerste emmerbier gepresenteerd werd. Hierover vond ik de volgende wervende tekst: *Streekbier van vergeeten graan: Het nieuwe Crisp Emmertje Blond bier is gemaakt van een bijzonder oergraan uit de Haarlemmermeer: emmertarwe. Deze biologische, Hollandse tarwesoort zit boordevol smaak, maar wordt in Nederland niet meer verbouwd. Het levert te weinig op en wordt daarom met culinair uitsterven bedreigd. Zonde, vonden craft bierbrouwerij Jopen en supermarkt-app Crisp. Want een goede smaak, afkomstig van lokale makers, is de moeite waard om te behouden. En daar was de jury van de European Beer Star Awards het mee eens: het biertje werd bekroond met zilver.*

Onlangs is ook aan onze waddenkust in Noordwest Friesland op het terrein van de natuurvereniging It Fryske Gea nog een kleine hoeveelheid emmer verbouwd . Ook in Rhoon (Zuid-Holland) wordt nog emmer verbouwd, de oogst wordt gemalen op de Deftse molen De Roos. Op grotere schaal wordt emmer tegenwoordig alleen nog maar geteeld in Ethiopië, Turkije en Syrië, waar deze soort zelfs nog altijd in het wild voor schijnt te komen.

Gebruikte bronnen:

- *Oude Granen Nieuw Brood, auteurs N.Bas I.Berenschot, D.Heerkens, Uitgeverij Jan van Arkel*
- www.hetbroodvanvroeger.nl
- <https://nl.wikipedia.org>
- <https://www.smaakacademieachterhoek.nl>
- <https://www.desembroodonline.nl>
- <https://www.winebusiness.nl>
- <https://zuurbrood.nl>
- <https://egypt-museum.com>

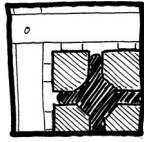
advertentie

MvLgroep
behoud van hout en steen

Michel & Michon van Lierop

Mijlstraat 39b
5281 LJ
Boxtel
0411 632 647
www.mvlgroep.nl

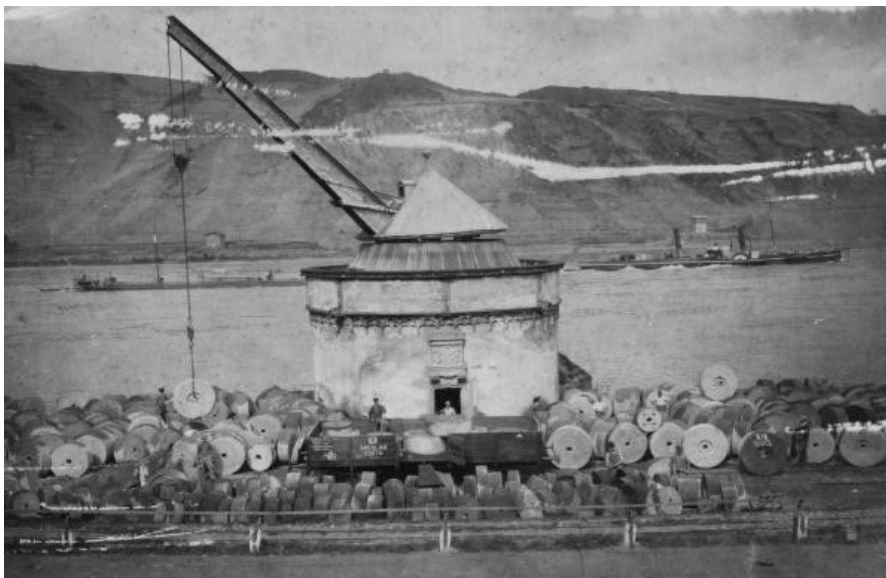

Vulstukken

Laatste blauwe molenstenen maker van Duitsland

Geert van Stekelenburg

Eeuwenlang zijn in Nederland de zogenaamde 'blauwe stenen' van basaltlava, afkomstig uit oude vulkanen in de Eifel, als molenstenen gebruikt. Vooral de basaltlava uit Niedermendig is een veel gebruikte stensoor. Blauwe stenen zijn vrij zacht en moeten veel vaker gescherpt worden dan kunststenen, maar door de zachte structuur gaat het scherpel wel sneller dan bij de gemiddelde kunststeen.

De enorme hoeveelheid molenstenen op de oevers van de Rijn geven wel aan dat molenstenen in de Eifel ooit een belangrijke handelswaar vormden.

Deze havenkraan in Andernach, werd tussen 1554 en 1561 gebouwd en diende hoofdzakelijk voor het laden van vulkanische stenen. Tot 1991 was dit hijswerktuig nog in bedrijf. In 2013/14 werd hij gerestaureerd.

(foto www.rhein-zeitung.de)

Het gebied waar molenstenen uit de vulkanische rotsen gehouwen worden, is het gebied in de Oostefel, tussen Mayen en Mendig (ten westen van Koblenz). In dit gebied worden al 7000 jaar lang maal- en molenstenen geproduceerd. Ook de Romeinen waren 2000 jaar geleden al bekend met de uitstekende maaleigenschappen van de basaltlavasteen.

Dit gebied in de Eifel is ontstaan door de uitbarstingen van de vulkanen Wingertsberg en Bellerberg ongeveer 200.000 jaar geleden. De uitbarsting van de naburige Laacher See-vulkaan, ongeveer 12.000 jaar geleden, vond ook plaats in het zogenaamde kwartair. (Dit geologisch tijdperk is op de tijdschaal de jongste periode en beslaat de tijdspanne van 2,58 miljoen jaar tot nu).

De plaatselijke maal- en molenstenenindustrie produceerde lange tijd voor midden Europa het hoofdproduct voor het malen van graan in grotere hoeveelheden. Later volgde er zelfs export van maalstenen naar Groot-

Brittannië, Scandinavië, grote delen van Oost-Europa en zelfs naar Amerika.

Vroeger waren er in Duitsland zelf grote aantallen handwerkslieden, die in staat waren om een uitgehakte basaltlavasteen te bewerken tot molensteen door er een scherpstel op aan te brengen.

Maar tot voor kort was er in heel Duitsland echter nog maar één

Wolfgang Strakosch brengt een scherpstel op een basaltlavasteen. Let op vooral ook op de lange steel en de extra verzwaring van de bilhamer.

foto www.wolfgang-strakosch.de

man die dit beroep van molenstenenmaker uitoefende. De kunst van het aanbrengen van een scherpstel op een basaltlavasteen was hier bijna uitgestorven. Wolfgang Strakosch, een inwoner van Zusamaltheim in Beieren was de **allerlaatste** man die zich hier nog mee bezig hield.

(Vanaf het begin van de twintigste eeuw fabriceerde ook het familiebedrijf Van Hees nog molenstenen in het Duitse Geldern. Toen Van Hees de pensioengerechtigde leeftijd naderde, vond hij een opvolger in Hans Titu-

*In de werkplaats van de 'Kleine Steinhauerei' wordt het bodemsel van een molensteen bewerkt met de kneushamer. Op de achtergrond zien we een mal voor het aanbrengen van nieuw scherpstel.
(foto www.kleinsteinhouerei.de)*

laer, beroepsmolenaar op de Witte Molen te Nijmegen. Eind jaren negentig verhuisde die molensteenmakerij van Duitsland naar het Gelderse Plasmolen). Voor een grote molensteen had Wolfgang Strakosch ongeveer zeven dagen nodig, vertelde hij in een interview aan een plaatselijke krant. Vervolgens verkocht hij deze stenen aan molenaars of ook wel aan biologische bakkerijen. Doordat de producten van deze bakkerijen biologisch verbouwd worden, past een natuurlijke steen daar wel bij, vond hij zelf. De molenstenenmaker vertelde, dat hij hamerde op het ritme van zijn hartslag, per hartslag twee hamerslagen, anders zou het karwei al snel te vermoeiend voor hem worden, want er is een urenlange

concentratie voor nodig. Hij werd bij dit werk in de diverse molens ook vaak begeleid door een accordeonspeler. En het ging volgens hem nog beter als twee mensen afwisselend slaan, als iedere 'tok' gevolgd wordt door een iets anders klinkende 'tok'. *Dan klinkt het als muziek in je oren.* Zo trok hij tientallen jaren door heel Duitsland en heeft duizenden molenstenen opnieuw gescherpt of een kale steen voor het eerst van een nieuw scherpstel voorzien.

Strakosch deed alles op gevoel. Om een rechte lijn in een steen te hakken gebruikte hij zelfs geen liniaal. *Zoiets kan men niet uit boeken leren,*

zei hij, hij heeft uren naar zijn leermeesters gekeken: twee molenbouwers uit Württemberg.

Over één ding maakte hij zich de laatste jaren van zijn arbeidzame leven wel grote zorgen: er was geen opvolger voor zijn werk. Zelfs in Oostenrijk of Zwitserland waren geen molenstenenmakers meer, alleen in Nederland had (en heeft) hij nog één collega, vertelde hij. (De eerder genoemde molenstenenmakerij van Hans Titulaer in Malden).

Doordat Wolfgang zo langzamerhand een leeftijd bereikte, waarop hij dit werk niet lang meer zou kunnen doen heeft hij naar opvolgers gezocht. Hij plaatste een advertentie in de krant om die te vinden. Twee jonge mannen op regeerden hierop, waarvan de ene een bijna 30 jaar jonge steenhouwer was. En deze laatste heeft Wolfgangs' werk voortgezet.

Inmiddels moet Wolfgang Strakosch ongeveer 70 jaar oud zijn, maar het bedrijf de 'Kleine Steinhauerei' in Neuburg aan de Donau noemt zich inmiddels de officiële opvolger van de laatste molenstenenmaker Wolfgang Strakosch. Gelukkig zet dit steenhouwersbedrijf dus nog een traditie voort, die al vele eeuwen geleden in de Eifel is ontstaan.

Gebruikte bronnen:

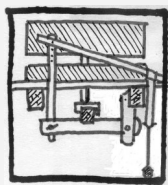
- <https://www.wolfgang-strakosch.de/>
- <https://kleine-steinhauerei.de/muehlsteine>
- <https://www.ntz.de/themen/paulas-nachrichten/artikel/artikel/mahlsteine-selbst-machen/>
- <https://www.erih.de/da-will-ich-hin/site/eifeler-muehlsteinrevier/> advertentie

BEIJK
VAKMANSCHAP SINDS 1946

EXPERTS IN

- ✓ Bouw, onderhoud & restauratie wind- en watermolens
- ✓ Restauratie & onderhoud monumentale panden en objecten
- ✓ Restauratie en bouw van allerlei soorten houtconstructies
- ✓ Ambachtelijke staalconstructies en aandrijvingen

Bekijk onze website www.beijkbv.nl voor meer informatie en projecten.

Extra Uitgelicht

Vrienden van de molen laten molens draaiend

Van de redactie

Onderstaand artikel werd geplaatst in het weekblad 'Middenstandsbelangen' van 19 november jongsleden. Aangezien er behoorlijk wat geld gemoeid is met het onderhoud van hun twee molens, zoekt het bestuur van de Molenstichting Geldrop-Mierlo naar allerlei manieren om dit benodigde geld te verwerven, om hiermee ook op lange termijn in het onderhoud te kunnen voorzien. Vrienden van de molen kunnen een belangrijke rol spelen, daarom wordt in dit artikel o.a. een oproep gedaan om vriend van de Geldropse en Mierlose molen te worden.

Sinds vorig jaar zijn beide molens die Geldrop-Mierlo staan officieel overgenomen van de gemeente en ondergebracht in de Molenstichting Geldrop-Mierlo. Het doel van het bestuur van de Molenstichting die enkele jaren eerder werd opgericht is om samen met de molenteams de koren-molen 't Nupke in Geldrop en de standerdmolen in Mierlo in ere en draaiende te houden.

Het hoofddoel van het stichtingsbestuur waarin zitting hebben voorzitter, oud-wethouder Ton Steenbakkers, secretaris en heemkunde kenner Annie Berkers, penningmeester tevens financieel adviseur Willem van den Nosterum, bouwkundige Frits van den Eijnden en molenaar Ronald Groothedde, is het behoud van genoemde molens en hun functie te kunnen behouden als cultuur-

*Het logo van de Molenstichting
Geldrop-Mierlo
(afbeelding
www.molenstichtinggeldropmierlo.nl)*

historisch erfgoed. Dit doen ze onder andere door het verwerven van financiële middelen in de vorm van subsidies. De overheid subsidieert ongeveer de helft van de kosten die nodig zijn voor het in standhouden van een werkende molen. Ook de gemeente blijft meehelpen met de vaste kosten zoals verzekeringen. Maar ondanks hun medewerking blijft er een gat over die de Molenstichting probeert aan te vullen met donateurs. De stichting heeft immers een anbi status. (aanvulling redactie: Algemeen nut beogende instellingen (ANBI's) genieten belastingvoordeel). Dit maakt het voor donateurs aantrekkelijk om de molens te steunen. Daarmee kunnen ze het onderhoud bekostigen en de molens actief houden.

Ook zorgt de Molenstichting voor het behoud en de verbetering van de molenbiotoop. Een windmolen kan namelijk alleen draaien in een omgeving waar voldoende windvang is. Vroeger werden molens meestal gepacht. In ruil voor de pacht som verleende de heer het zogenaamde 'windrecht' aan de pachter. Dit hield in dat binnen een bepaalde afstand van de molen géén bouwwerken of begroeiing de wind mochten belemmeren. Naarmate de bebouwing toch oprukte, moest naar oplossingen worden omgezien. Soms werden molens om die reden verplaatst of op een verhoging gezet. Naast het beschermen van de molenbiotoop en het verwerven van middelen, is ook het openstellen van de molens voor publiek belangrijk. De molens worden daarom regelmatig in bedrijf gesteld door één van de vrijwillige molenaars, die het maalproces beheren. Beide molens in zowel Geldrop als

*De standerdmolen van Mierlo in 1962, met op de voorgrond de afraftering van een hertenkampje.
(foto Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed)*

Mierlo zijn vrijwel elke zaterdag gratis open voor publiek. Door de molengidsen worden bezoekers rondgeleid en verrast met wetenswaardigheden.

Het spreekt voor zich dat de stichting geen winstoogmerk heeft. Alle activiteiten zijn er puur op gericht om de doelen te verwezenlijken of te bevorderen.

Donateurs, of zoals de stichting ze wil noemen, Vrienden van de Molen worden betrokken bij alle activiteiten rondom de molens en worden op de hoogte gehouden door middel van een nieuwsbrief wat er allemaal met de donaties wordt verwezenlijkt.

De Standerdmolen in Mierlo heeft al enkele jaren nieuwe zeilen nodig en sponsors/donateurs, Vrienden van de Molen kunnen hieraan meehelpen. Na ruim 25 jaar word het dan ook wel eens tijd om ze te vernieuwen en mede door de gaten die er inmiddels al een tijdje inzitten is het ook beter om ze te vernieuwen. Wil je vriend worden, voor twintig euro per jaar, of als ondernemer een steentje bijdragen, kijk dan op www.molenstichtinggeldropmierlo.nl of kom langs op een van de molens.

Laten we hopen dat dit artikel een heleboel 'Vrienden van de Molen' gaat opleveren, zodat de beide molens van Geldrop-Mierlo van een goede toekomst verzekerd kunnen zijn.

advertentie

Adriaens
Molenbouw
Weert bv

SINDS 1880

Oudesteeg 1c • 6002 SG Weert
T: 0031(0)495 531064 • E: info@adriaensmolenbouw.nl

Wind & Watermolens • Traditionele houtconstructies
Eikenhouten bijgebouwen • Terrasoverkappingen

www.adriaensmolenbouw.nl

advertentie

WIEKENMAKERIJ
VAAGS
AALTEN

ONTWERP & PRODUCTIE

550+ gelaste roeden	100% NDO lascontrole
45+ geklonken roeden	100% betrouwbaar

www.wiekenmakerij.nl

Peellandse Molenstichting

Bestuur:

Voorzitter: Marc van Deursen, Kerkstraat 33, 5711GT Someren, 0493-495421
Secretaris: JanTielemans, Schutsstraat 22, 5737EW Lieshout, 06 51815 316
Penningmeester: Gerard Sturkenboom, Biss. Arnoutlaan 14, 5591BL Heeze, 040-2262602
Leden: Hans Kalkhoven, Argostraat 48, 5631JZ Eindhoven, 06 13587634
Mari van Dijk, Vecht 16, 5751WH Deurne, 06 13543865
Peter van Rongen, Atalanta 19, 5754DW Deurne, 06-18653805
Geert van Stekelenburg, Hofstraat 26, 5721BB Asten, 0616716543
Jurgen van Stiphout, Pr. Bernhardlaan 11, 5707HH Helmond, 0492-524442

Molenkalender 2016:

Nationale molendagen: 13 en 14 mei 2023
Excursie Peellandse Molenstichting: 27 mei 2023

Meer over molens en mulders in Peelland:

www.peellandsemolenstichting.nl

